

ДОВГІ ХВИЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ГРОШОВА МАСА У ФРАНЦІЇ ПРОТЯГОМ 1950—2005 рр.

У статті розглядаються проблеми відповідності існуючих теоретичних поглядів на довгострокову динаміку грошової маси реальному стану справ у грошово-кредитній сфері Франції протягом 1950—2005 рр.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: великі хвилі економічної динаміки, довгострокова динаміка грошової маси, довгострокова динаміка грошових агрегатів.

Треба відзначити, що система грошово-кредитних відносин суспільства не є замкнутою системою. Вона є структурним елементом більшої надсистеми, а тому зазнає суттєвого впливу з боку інших складових елементів суспільного відтворення, зокрема, з боку продуктивних сил суспільства, розвитку яких і підпорядковується, значною мірою, її еволюція.

Циклічні зміни у грошово-кредитних відносинах пов'язані з циклами суспільного відтворення. Матеріальною основою і найбільш помітною характеристикою змін останнього є циклічні зміни у продуктивних силах суспільства. Зміни у продуктивних силах суспільства викликають відповідні зміни у системі суспільних відносин як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема і у грошово-кредитних відносинах. А тому достатньо важливо простежити той зв'язок, який існує між довгими хвилями економічної динаміки та динамікою грошової маси у провідних промислово розвинутих країнах світу, які є на сьогоднішній день локомотивами економічного розвитку, і досягли найвищого рівня розвитку продуктивних сил.

Однією з найбільш важливих рис розвитку продуктивних сил є те, що цей процес відбувається не плавно, а поштовхами. Тобто тривалі періоди інтенсивного розвитку продуктивних сил змінюються настільки ж тривалими періодами відносного спаду в цьому процесі. Першим на дану обставину наприкінці 20-х років ХХ ст. звернув увагу М. Д. Кондратьєв. З того часу дані економіч-

ні процеси одержали назву «великих чи довгих хвиль кон'юнктури Кондратьєва».

До вивчення великих хвиль кон'юнктури М. Д. Кондратьєва підштовхнуло дослідження зміни рівня товарних цін за тривалий період (приблизно за 140 років). Дослідження зміни товарних цін показало, що середній рівень товарних цін описує ряд коливальних рухів тривалістю близько 50—60 років. Надалі аналогічні коливальні рухи М. Д. Кондратьєвим були виявлені в динаміці й інших економічних показників.

На основі свого дослідження Кондратьєв виділяє «чотири емпіричні правильності», тобто найважливіші риси чи закономірності, характерні для великого циклу.

1) Біля джерел зародження підвищувальної фази чи на самому її початку відбуваються глибокі зміни всього життя суспільства. Цим змінам передують значні науково-технічні винаходи і нововведення.

2) Підвищувальні фази великої хвилі, на думку Кондратьєва, більш багаті соціальними потрясіннями (революції, війни і т. п.), ніж знижувальні.

3) Знижувальні фази кожного великого циклу супроводжуються тривалою й особливо різко вираженою депресією сільсько-го господарства.

4) Періодичні кризи промислового (9—12-літнього) циклу немов би нанизуються на відповідні фази довгої хвилі і змінюючи свою динаміку в залежності від неї. У періоди тривалого підйому в середньому циклі більше часу припадає на економічне зростання і «процвітання», а інтенсивність цього зростання істотно вище. У період спаду великої хвилі спостерігається зворотна картина.

Кондратьєв вказував, що виділені ним «емпіричні правильності» надзвичайно важливі не тільки як ознаки, що характеризують великі цикли, але вони надзвичайно важливі і для розуміння механізму появи цих хвиль.

Весь механізм появи довгої хвилі, згідно поглядів Кондратьєва, замикається кредитною сферою. Він відзначав, що для рішучого і тривалого підйому необхідний значний резерв вільного капіталу, як у грошовій, так і в продуктивній формі. Верхню поворотну точку в довгій хвилі Кондратьєв пояснював надмірно високим відсотком, тобто дорожнечою позикового капіталу, а нижню точку — дешевизною кредиту, тобто низьким відсотком. Проте, незважаючи на величезну заслугу М. Д. Кондратьєва в створенні теорії великих хвиль, сучасна теорія довгих циклів де-

що відмінна від його уявлень. За період, що минув після смерті Кондратьєва, значно змінилися умови функціонування економіки, були виділені нові закономірності, нові взаємозв'язки явищ, що пов'язані з великими хвилями. І в зв'язку з цим доречним буде простежити, а яким чином взаємодіють між собою велика хвиля та грошово-кредитна сфера у провідних економічно розвинутих країнах на сучасному етапі.

Аналіз процесів, які відбуваються у грошово-кредитній сфері, доречно почати з розгляду того, як змінювалась грошова маса у Франції протягом останньої великої хвилі. При цьому будуть вивчатись дані за період з 1950 по 2005 роки, які відображені у такому періодичному виданні МВФ, як *International Financial Statistics*. У якості саме такого проміжку для розгляду динаміки цей період обраний не випадково, оскільки цей період — є періодом повної великої хвилі. На цей період припадає кінець підвищувальної стадії четвертої хвилі, знижувальна стадія четвертої хвилі та початок підвищувальної стадії п'ятої хвилі.

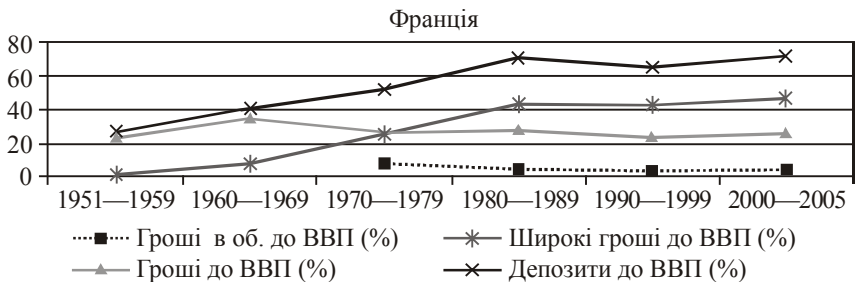
Проблема нівелювання коротко- та середньострокових коливань, які присутні протягом усього перебігу великої хвилі, вирішувалась через дослідження середніх значень відповідних показників протягом десятилітнього періоду. Це дає можливість згладити і нівелювати дію тимчасових чинників, залишивши в полі зору вплив лише тих чинників, що діють тривалий час.

Франція для аналізу теж обрані не випадково. Вона є однією з семи провідних економічно розвинутих країн світу, які генерують економічні зміни. При цьому Франція належить до країн першого ешелону великої хвилі, на відміну від інших країн, які лише підхоплюють та розповсюджують ті зрушення.

Аналіз процесів, які відбуваються у грошово-кредитній сфері Франції слід почати з вивчення того, як змінювалась відносна величина грошей, що використовуються в економіці. При цьому це не тільки гроші, що знаходяться в обігу (агрегат M_0), а й гроші, які використовуються для здійснення поточних розрахунків (агрегат M_1), та гроші, які використовуються для здійснення процесу заощадження (квазігроші чи частина агрегату M_2). Причина дослідження саме відносної величини грошей, що використовуються в економіці обумовлена тим, що, з одного боку, абсолютна величина грошей не є показовою, оскільки вона повинна бути модифікована чи пристосована до постійного процесу інфляції. А з іншого боку, більша за масштабами чи більш інтенсивно зростаюча економіка буде продукувати більший обсяг грошей чи більш високі темпи їх зростання, а тому співставити між собою

показники по кількох різних країнах стає практично неможливо. Окрім того, не можна не враховувати ще і того факту, що при проведенні грошової реформи (введенні у обіг євро) істотно змінюється абсолютна величина номінальної грошової маси. Саме тому при співставленні потрібно розглядати показник відносної забезпеченості економіки грішми: загальну величину грошової маси у порівнянні із загальною величиною номінального ВВП країни.

Аналіз величини грошової маси у Франції свідчить, що вона змінилась протягом 1950—2005 рр. досить істотно (див. графік та дані таблиці). На жаль, не всі дані по грошовій масі у економіці Франції є співставними. Зокрема, це стосується готівки в обігу (агрегат M0). Дані про цей агрегат існують лише за 1970—2005 рр. Проте певний висновок можна зробити аналізуючи і цей часовий інтервал.

Так, за цей період готівка в обігу (агрегат M0) зменшилась з 9,8 % від ВВП у 1970 р. до 6,4 % в 2005 р. При цьому досить добре помітно, що величина готівки в обігу у абсолютних величинах коливалась у досить значних межах протягом 2—3 років, що свідчить про те, що цей агрегат зазнавав досить серйозних впливів з боку найрізноманітніших чинників. Зокрема, якщо у 2000 р. величина цього агрегату у Франції становила 49, у 2001 — 35, то у 2002 — 74 млрд євро. Таке коливання у величині номінальної грошової маси на руках у різних суб'єктів економіки призвело до того, що її відносні показники теж змінювались досить у широких межах. Так, у 2000 р. величина цього агрегату у співставленні з ВВП становила 3,4; у 2001 — 2,4, у 2002 — 4,8 % та 6,4 % в 2005 р.

Проте навіть за таких значних (майже 30 %) коливаннях величини грошей у обігу протягом короткострокового періоду, на більш тривалому часовому інтервалі можна досить чітко просте-

жити загальну тенденцію по зміні величини готівкових грошей в економіці. І ця тенденція загалом вписується у ті уявлення, які були сформовані Кондратьєвим. Зокрема у період знижувальної стадії великої хвилі готівка у обігу знаходилась на своєму локальному максимумі і становила 7,7 % від ВВП протягом 1970—1979 рр. потім, по мірі поступового пошвавлення економічної кон'юнктури вона почала поступово знижуватись до 4,7 протягом 1980—1989 рр., свого локального мінімуму вона сягнула у 1990—1999 рр. — 3,7 % від ВВП. А починаючи з 2000 р. вона набула тенденції до зростання і становила в середньому за 2000—2005 рр. — 4,8 %. При цьому не можна забувати того факту, що технологічна революція у засобах зв'язку, яка значно розширила можливості використання платіжних карток замість готівки, найбільш інтенсивно відбувалась саме у 70—90-ті роки.

Якщо ж характеризувати ті зміни, які відбулись у Франції у величині агрегату М1 — «вузькі гроші» (М0 + поточні депозити), то можна відзначити, що протягом 1950—2005 рр. їхня відносна динаміка теж має хвилеподібну форму. Якщо у 50-тих роках вона становила 24,5 % від ВВП, то протягом 60-х вона підвищилась на 10 відсоткових пункти чи на 40 % і сягнула 34,5 % від ВВП. При цьому максимальне значення цього показника було зафіксоване у 1962 р., коли він становив 36,8 % від ВВП. У подальшому відносний рівень вузьких грошей поступово почав знижуватись. Протягом 70-х років він становив 26,1 % від ВВП, що на 24 % менше ніж за попереднє десятиліття. У 80-ті роки відносний рівень вузьких грошей тимчасово почав знову збільшуватись і сягнув 27,7 % від ВВП (зріс трошки більше ніж на 1,6 відсоткових пункти чи на 6 %). Проте вже у наступному десятилітті (90-ті роки) середній рівень цього показника знову зменшився на 4,4 відсоткових пункти чи на 15,9 % і становив 23,3 % від ВВП. І лише початок нового тисячоліття та завершення процесу створення європейського монетарного союзу призвело до його зростання на 10,3%. В середньому протягом 2000—2005 рр. відносна величина вузьких грошей становила 25,7 % від ВВП. При тому, що у 2000 р. вона була 22,2 %, а у 2005 — 29,6 % від ВВП.

Динаміка у Франції агрегату М2 — «широких грошей» (М1 + квазігроші чи строкові депозити) має свої особливості. Абсолютна величина цього показника змінювалась від 3,7 % від ВВП у 1950 р. до 75,8 % у 2005 р. Подібні межі коливання агрегату свідчать про те, що він при всіх його змінах має загальну тенденцію до зростання. Проте аналіз графіка свідчить, що і даний показник має хвилеподібну форму. Верхньою точкою цієї хвилі є 80-ті ро-

ки. До цього періоду відносна величина широких грошей зростала досить стрімко. Якщо у 50-ті роки вона становила 25,8 % від ВВП, у 60-ті — 41 %, 70-ті — 51,5 %, то протягом 1980—1989 рр. вона становила в середньому 70,6 %. При цьому найбільш інтенсивно майже на 60 % величина широких грошей зростала у 60-ті роки. Після цього у 90-ті роки відбувся процес зменшення величини показника М2 до ВВП на 6 відсоткових пункти чи на 8,4 % до 64,7 % від ВВП. А з початком нового тисячоліття процес зростання рівня монетизації ВВП відновився, і у середньому за 6 років він становив 71,5 % від ВВП, що на 10,7 % більше ніж середній показник попереднього десятиліття.

Зміни у динаміці депозитів у значній мірі співпадають із загальною динамікою показника широких грошей, лише з однією відмінністю. Ця відмінність полягає у тому, що квазігроші чи депозити найбільш інтенсивно зростали протягом 60—70-х років. Якщо у 50-ті роки їх середня величина становила 1,3 % від ВВП, то протягом 60-х вона зросла на 5,2 відсоткових пункти і становила 6,5, а протягом 70-х — вона зросла ще на 19 відсоткових пункти, що дало їй можливість збільшитись до 25,6 % від ВВП. У 80-ті роки темпи зростання показника рівня депозитів були дещо меншими — всього лише 68 % (на відміну від 290 % протягом попереднього десятиліття) проте і це дозволило збільшити рівень депозитів в економіці до 42,9 % від ВВП за це десятиліття. У 90-ті роки рівень забезпечення економіки депозитами дещо знизився — на 3,5 % (1,5 відсоткових пункти), проте навіть досягнення цього рівня — 41,4 % є для сьогоденної України грандіозним успіхом. Після 2000 р. процес зростання забезпечення економіки депозитами був відновлений і у середньому за 2000—2005 рр. цей показник становив 46 % від ВВП, що на 11 % більше ніж протягом попереднього десятиліття.

Проведений аналіз динаміки грошової маси у Франції та співставлення її з перебігом великої хвилі дає можливість зробити певні висновки:

1. Теоретичні уявлення М. Д. Кондратьєва про зв'язок довгої хвилі економічної динаміки та грошової маси, які полягають у тому, що величина готівкових грошей (агрегат М0) є максимальною саме у знижувальній стадії великої хвилі, при розгляді показника насиченості економіки готівкою підтверджуються лише частково. Протягом знижувальній стадії великої хвилі рівень насичення економіки готівкою стрімко зростав. Перехід до підвищувальної стадії великої хвилі викликав певне зменшення цього показника.

2. Зміни вузьких грошей (агрегат М1 до ВВП) свідчить, що їхня динаміка має хвильову форму. При цьому характерним є швидке зростання загального рівня насиченості економіки відповідним грошовим агрегатом саме у знижувальній стадії великої хвилі. Перехід до підвищувальної стадії великої хвилі викликав певне зменшення цього показника.

3. Динаміка відносного показника широких грошей (агрегат М2 до ВВП) свідчить, що його зміни мають тенденцію до зростання. Ці зміни мають хвилеподібну динаміку. Прирісні характеристики темпів зміни грошової маси є найбільш інтенсивними саме у знижувальній стадії великої хвилі. Перехід до підвищувальної стадії великої хвилі викликав певне зменшення цього показника, що відповідає припущенням Кондратьєва.

4. Зміна відносного показника депозитів до ВВП свідчить, що його динаміка загалом відповідає динаміці широких грошей та має тенденцію до зростання. Ці зміни теж мають хвилеподібну динаміку. Прирісні характеристики темпів зміни депозитів теж відповідають припущенням Кондратьєва.

Література

1. *Кондратьев Н. Д.* Проблемы экономической динамики. — М.: Экономика, 1989. — 526 с.

2. *International Financial Statistics.* — Yearbook. N.Y.1970, 1990, 2000, 2006.

Стаття надійшла до редакції: 19.03.2008

**ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРОШОВОЇ МАСИ
В ЕКОНОМІЦІ ФРАНЦІЇ У 1950-2005 РР.**

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Середнє значення
Гроші в обігу (M0) до ВВП (%)	3,4	2,4	4,8	5,4	6,0	6,4					4,8
Гроші (M1) до ВВП (%)	22,2	22,8	23,9	27,6	28,0	29,6					25,7
Широкі гроші (M2) до ВВП (%)	67,0	67,9	69,2	74,5	75,5	75,8					71,6
Депозити (M2-M1) до ВВП (%)	44,8	45,1	45,2	46,9	47,5	46,2					46,0
Рік	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Середнє
Гроші в обігу (M0) до ВВП (%)	4,1	3,9	3,8	3,7	3,6	3,5	3,5	3,4	3,3	3,6	3,7
Гроші (M1) до ВВП (%)	25,7	23,6	22,8	22,6	22,5	23,7	23,1	23,8		21,6	23,3
Широкі гроші (M2) до ВВП (%)	63,8	60,8	59,6	61,0	62,8	67,2	68,1	70,8		68,4	64,7
Депозити (M2-M1) до ВВП (%)	38,0	37,2	36,8	38,4	40,2	43,5	45,1	47,0		46,7	41,4
Рік	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	Середнє
Гроші в обігу (M0) до ВВП (%)	5,3	5,3	5,1	5,0	4,8	4,6	4,4	4,4	4,2	4,1	4,7
Гроші (M1) до ВВП (%)	28,7	28,6	27,4	27,9	28,2	28,1	28,0	27,8	26,5	26,1	27,7
Широкі гроші (M2) до ВВП (%)	75,0	73,6	71,3	71,6	71,5	70,8	70,7	69,5	66,8	65,1	70,6
Депозити (M2-M1) до ВВП (%)	46,3	45,0	43,9	43,7	43,3	42,7	42,7	41,7	40,4	39,1	42,9
Рік	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	Середнє

Закінчення табл. 1

Гроші в обігу (M0) до ВВП (%)	9,8	9,0	8,8	8,2	7,8	7,6	7,0	6,6	6,2	5,8	7,7
Гроші (M1) до ВВП (%)	25,4	25,7	26,5	25,4	24,7	25,5	23,5	23,0	30,7	30,5	26,1
Широкі гроші (M2) до ВВП (%)	39,4	42,3	45,2	45,4	45,8	48,0	46,6	47,2	77,2	77,7	51,5
Депозити (M2-M1) до ВВП (%)	14,0	16,6	18,7	20,0	21,1	22,5	23,0	24,2	46,5	47,2	25,4
Рік	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Середнє
Гроші (M1) до ВВП (%)	32,4	34,8	36,8	36,5	35,5	36,0	35,6	34,6	34,1	29,1	34,5
Широкі гроші (M2) до ВВП (%)	35,5	38,6	40,7	40,1	39,3	41,9	42,6	44,6	45,4	41,4	41,0
Депозити (M2-M1) до ВВП (%)	3,0	3,8	3,9	3,6	3,7	5,9	7,0	10,0	11,3	12,3	6,5
Рік	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	Середнє
Гроші (M1) до ВВП (%)	3,1	3,1	2,9	31,5	33,5	35,3	35,5	34,3	32,3	33,3	24,5
Широкі гроші (M2) до ВВП (%)	3,7	3,7	3,6	32,4	34,6	36,5	36,7	36,2	34,3	35,8	25,8
Депозити (M2-M1) до ВВП (%)	0,6	0,7	0,6	0,9	1,1	1,2	1,2	1,9	1,9	2,5	1,3